

Д. С. Вирський, С. В. Малькова

Переволочна

ПЕРЕВОЛОЧНА — колишнє село (до 1919 — містечко) на Полтавщині. Знаходилося у гирлі р. [Ворскла](#) (притока [Дніпра](#)), 1964 було затоплене водами [Дніпродзержинського водосховища](#) (нині Кам'янське). Існувало вже у 1640-х рр., належало до володінь Ю. Немирича, на які претендували Потоцькі. Із початком Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького увійшло до складу Чигиринського, 1661 — Кременчуцького, в середині 1660-х рр. — Полтавського полків. На контроль над П. претендував також Кіш Запорозької Січі. Мала статус сотенного містечка. Від середини 17 ст. до 1785 функціонувала потужна фортеця (зазнавала руйнувань, кілька разів перебудовувалася, її залишки зберігалися до затоплення). Тут здавна діяла переправа через Дніпро, тривалий період була митниця.

Роль П. зросла від середини 1680-х рр. як головного форпосту на кримському напрямку. У квітні 1709 П. спалена російськими військами (у покарання за підтримку запорожців та І. Мазепи). 11 липня 1709 поблизу містечка капітулювала шведська армія, що зазнала поразки у Полтавській битві 1709. Після невдалого Прутського походу 1711 російського царя Петра I П. знову стала важливим пунктом південного прикордоння. Помітну роль відіграло містечко і під час російсько-турецької війни 1735—39. У 1765 після ліквідації полкового устрою зараховано до Новоросійської губ. 1776—97, 1802—1923 — у складі Кобеляцького пов.; 1802—1925 — Полтавської губ. Наприкінці 19 ст. у містечку мешкала 1681 особа. 1923—30 — село Кременчуцької округи; 1932—37 — Харківської, від 1937 — Полтавської областей; 1923—62 — Кишеньківського, від 1962 — Кобеляцького р-нів. Від вересня 1941 — під німецькою окупацією. У ніч на 1 жовтня 1943 під час форсування Дніпра тут загинула значна кількість воїнів-визволителів. Жителів П. переселено до с. *Світлогірське* Кобеляцького (нині Полтавського) р-ну.

1782 із Переволочанської фортеці козаками була переправлена по Дніпру до Берислава (нині Херсонської обл.) Свято-Введенська церква (1725, пам'ятка архітектури національного значення). Поблизу П. виявлено поселення часів неоліту (4 тис. до н. е.) та ранньослов'янського часу, близько 40 курганів давньоруського періоду. 1743 тут народився поет, видавець, бібліофіл І. Богданович, 1771 — філолог, ботанік І. Мартинов.

Рекомендована література

1. Слабеев І. С. З історії первісного нагромадження капіталу на Україні // Чумацький промисел і його роль у соціально-економічному розвитку України XVIII—XIX ст. К., 1964;
2. Міняйло І. Це було під Переволочною // Колос. 1988, 15 берез.;
3. Рідний край: минуле і сьогодні // Там само. 2003, 15 берез.;
4. Вирський Д. «Українне місто»: Кременчук від заснування до 1764 р. К., 2004, 2011;
5. Пасько І. П. Переволочна. Кобеляки, 2013;
6. Будівництво ГЕС і переселення: як це було? // Колос. 2017, 22 груд.

Бібліографічний опис:

Переволочна / Д. С. Вирський, С. В. Малькова// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890024>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).